Coşeriu 2012 = Eugeniu Coşeriu, *Lingvistica textului. O introducere*, traducere din limba germană în limba română de Eugen Munteanu şi Ana-Maria Prisacaru (manuscris).
Croce 1996 = Benedetto Croce, *Estetica privită ca ştiinţă a expresiei şi lingvistică generală*, traducere de Dumitru Trancă, Iaşi, Editura Moldova.
Heidegger 1995 = Martin Heidegger, *Limbajul poeziei*, în româneşte de Thomas Kleininger şi Gabriel Liiceanu, în revista „Secolul XX" (Bucureşti), 1–3.
Humboldt 2008 = Wilhelm von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor şi influenţa ei asupra dezvoltării spirituale a umanităţii*, versiune românească, introducere, notă asupra traducerii, tabel cronologic, bibliografie şi indici de Eugen Munteanu, Bucureşti, Editura Humanitas.
Ivănescu 1956 = G. Ivănescu, *Limba poetică românească*, în „Limbă şi literatură", II, p. 197–224.
Ivănescu 1980 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea.
Ivănescu 1985 = G. Ivănescu, *Consideraţii asupra aşa-ziselor figuri de stil*, I, II, III, în „Pagini bucovinene" (Suceava), Supliment al revistei „Convorbiri literare", IV.
Ivănescu 1987 = G. Ivănescu, *Principii ale cercetării limbajului poetic. O revenire la conceptele antichităţii*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Alexandru Ioan Cuza» din Iaşi" (serie nouă), *Omagiu profesorului G. Ivănescu*, Secţiunea IIIe. Lingvistică, t. XXXIII.
Ivănescu 1989 = G. Ivănescu, *Studii de istoria limbii române literare*, ediţie îngrijită şi postfaţă de Al. Andriescu, Iaşi, Editura Junimea.
Munteanu 2005a = Eugen Munteanu, *Eugenio Coseriu. Fundamente filosofice ale unei „lingvistici integrale"*, în vol. *Ideea europeană în filosofia românească*, 1 (coord. Ştefan Afloroaei), număr special al revistei „Hermeneia" (Iaşi).
Munteanu 2005b = Eugen Munteanu, *Introducere în lingvistică*, Iaşi, Editura Polirom.
Munteanu 2008 = Eugen Munteanu, *Introducere. Humboldt şi humboldtianismul*, în vol. Humboldt 2008: 8–23.
Munteanu 2011a = Eugen Munteanu, *Câteva reflecţii despre posteritatea imediată a lui Eugeniu Coşeriu*, în „Limba română" (Chişinău), anul XXI, nr. 7–8.
Munteanu 2011b = Eugen Munteanu, *Posteritatea lui Eugenio Coseriu, în Eugeniu Coşeriu – 90 de ani de la naştere*, număr special al revistei „Anuar de lingvistică şi istorie literară" (Iaşi), t. LI.
Munteanu 2011c = Eugen Munteanu, *O prietenie exemplară. Petru Caraman şi Gheorghe Ivănescu în corespondenţă*, în „Limba română" (Chişinău), anul XXI, nr. 1–2, p. 35–41 (I); nr. 3–6, p. 271–276 (II); nr. 7–8, p. 166–174 (III).
Vico 1972 = Giambattista Vico, *Principiile unei ştiinţe noi cu privire la natura comună a naţiunilor*, traducere în limba română de Nina Façon, Bucureşti, Editura Univers.

THE UNDERSTANDING OF G. IVĂNESCU AND EUGENIO COSERIU ON POETIC LANGUAGE (I)

ABSTRACT

Our article will comparatively review G. Ivănescu' s conceptions of poetic language with those of Eugenio Coseriu. First we will examine the essential and recurring bibliographies that the two scholars have constantly referred to in their work. While G. Ivănescu is known for his theoretical erudition, we consider him largely a historian concerned with the recording and analysis of the Romanian language's poetic dimensions, with all its diasystemic assemblages. Conversely, Eugenio Coseriu argues that language's primary function is poetic, that is to say that language in all its expressive capabilities equates with poetry per se. Finally, we suggest that the directions spearheaded by these two authors are still open to fertile linguistic and hermeneutic investigations.

Keywords: G. Ivănescu, Coseriu, poetical language, literary language, style, textuality.

CONCEPŢIA LUI G. IVĂNESCU DESPRE MIGRAŢIILE ROMÂNILOR ÎN EVUL MEDIU[1]

EUGEN MUNTEANU*

G. Ivănescu (1912–1987) a fost unul dintre cei mai importanţi lingvişti români, posesor al unei gândiri lingvistice originale în multe privinţe. În ciuda unui destin advers şi a unei sănătăţi precare, a reuşit să construiască o operă diversă şi consistentă, cu contribuţii importante sau notabile în teoria limbii, lingvistică comparată şi indo-europeană, romanistică, fonetică descriptivă şi istorică, teoria limbajului poetic, dar mai ales în istoria limbii române.

Ca elev al său, afirm că G. Ivănescu este, după părerea mea, autorul nu doar al singurei istorii complete a limbii române, ci şi al celei mai bune dintre ele. Problema originii, specificului şi dinamicii istorice a limbii române s-a situat constant în centrul atenţiei lui G. Ivănescu. Elev strălucit, la Iaşi, al lui Alexandru Philippide şi Iorgu Iordan, cu studii ulterioare la Paris şi Roma, G. Ivănescu şi-a început reflecţiile asupra limbii române într-un moment privilegiat. Pe de o parte, prin sintezele anterioare ale unor lingvişti precum O. Densusianu, A. Philippide sau S. Puşcariu, ca şi printr-un mare număr de lucrări cu caracter monografic publicate de autori români sau străini, se adunase o mare cantitate de material faptic din cel mai divers privitor la diferitele etape din istoria limbii române. Pe de altă parte, în epoca interbelică, atunci când Ivănescu şi-a început cariera, deformarea şi pervertirea prin politizare a discursului ştiinţific în sfera etnogenezei româneşti şi a originii limbii române nu afectase încă posibilitatea exprimării libere a unor poziţii neconvenţionale, aşa cum se va întâmpla ulterior, în perioada comunistă a istoriei recente a României. Cu alte cuvinte, în formarea teoriilor sau ipotezelor sale ştiinţifice privitoare la etnogeneza românească sau la unul sau altul din momentele sau aspectele mai obscure ori mai controversate din istoria limbii române, Ivănescu s-a lăsat călăuzit exclusiv de convingeri interne bazate pe fapte sau pe argumente

[1] Cu titlul *Die Konzeption von Gheorghe Ivănescu über die mittelalterlichen Wanderungen der Rumänen*, o versiune în limba germană a textului a fost prezentată la sesiunea internaţională Romanistisches Kolloquium XXV – „Südosteuropäische Romania: Siedlungs-/Migrationsgeschichte und Sprachtypologie", Viena, 30 aprilie 2010.

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide", Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

ALIL, t. LIII, 2013, Bucureşti, p. 219–226

BDD-A1174 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:14:15 UTC)

raționale, reușind să nu se lase contaminat de presiunea „imperativelor" ideologic-naționaliste ale epocii comuniste.

Venind acum la tema migrațiilor, cunoașterea integrală a lucrărilor lui Ivănescu despre istoria limbii române, atât a celor cu caracter sintetic, cât și a unor contribuții de mai mică întindere, conduce în mod necesar pe oricine la concluzia că deplasările de populații, migrațiile unor mase mai mari sau mai mici de români în spațiul lor nativ, balcano-carpatic, a constituit pentru savantul ieșean un element argumentativ important. Este vorba, pe parcursul a peste o mie de ani, începând din secolele al VII-lea – al VIII-lea și până în pragul epocii moderne (secolul al XIX-lea), de deplasări ale unor grupuri mai mari sau mai mici de români, de la sud către nord, de la vest către est, de la est către vest și, mai rar, de la nord spre sud. Efectul final al acestei mobilități istorice a românilor a constat în nașterea dialectelor și subdialectelor românești, așa cum sunt ele cunoscute în epoca modernă. Aceste migrații au avut deopotrivă o oarecare influență și asupra constituirii normelor limbii române literare.

Spațiul nu ne-ar permite în niciun caz să facem o prezentare detaliată a tuturor ideilor, ipotezelor și teoriilor emise de G. Ivănescu în această privință și cu atât mai puțin să supunem totul unei analize critice și unei confruntări cu părerile altora, anterioare sau ulterioare. Tot ce doresc, în expunerea mea, este să prezint schematic pozițiile lui Ivănescu în privința temei care ne preocupă. Îmi bazez cercetarea pe trei texte principale ale lui G. Ivănescu: cursul despre *Originea românilor* ținut la Universitatea din Iași și publicat în 1947, într-o serie foarte mică, în regim de multigrafiere, monografia *Problemele capitale ale vechii române literare*, teza sa de doctorat publicată în 1948 și focalizată spre problemele de bază ale vechii române literare și, în fine, *Istoria limbii române*, marea sinteză publicată la Iași în anul 1980 și reeditată în 2000 de Mihaela Paraschiv.

Dată fiind complexitatea în sine a problematicii etnogenezei românești, nu mă voi referi la pozițiile lui Ivănescu în această privință, ci doar la migrațiile românilor în perioada posterioară secolelor al VII-lea – al VIII-lea, după ce formarea poporului român se poate considera ca fiind încheiată.

După cum se poate vedea din Ivănescu 1980: 76 și urm., autorul respinge seducătoarea teorie formulată, începând cu 1940 de Ernst Gamillscheg, despre *Kerngebiete*, așa-zisele vetre, la Petrovici, zone nucleu originare, în care s-ar fi configurat încă din epoca de formare a poporului român principalele dialecte românești. Se știe, Gamillscheg propunea pentru nordul Dunării două *Kerngebiete* (= nuclee), unul în Munții Apuseni și altul în Muntenia și Bulgaria dunăreană, iar pentru sudul Dunării, unul în Valea Timocului și altul în Macedonia. Acceptată și nuanțată de Gunther Reichenkron, Emil Petrovici și Vasile Arvinte, teoria despre *Kerngebiete* ca explicație a diferențierilor dialectale dintre principalele ramuri ale românității este respinsă de Ivănescu. El arată că izolarea geografică a acelor *Kerngebiete* nu poate fi o explicație satisfăcătoare pentru diferențierile dialectale. Optând mai degrabă pentru o arie de romanizare continuă în spațiul balcano-danubian, G. Ivănescu explică nașterea dialectelor românești mai degrabă prin amestecul de

graiuri, datorat migrațiilor sau deplasărilor de populație românească, în epoci diferite și în direcții diferite.

Mai mult, Ivănescu merge pe urmele profesorului său Philippide care, pe baza unor diferențieri fonetice străvechi, distingea (Philippide 1928: 239), încă din epoca de dinainte de contactul masiv cu slavii, existența a trei „ramuri ale poporului român", macedoromânii (cu meglenoromânii împreună), rotacizanții și restul dacoromânilor (moldovenii și muntenii). În *Istoria limbii române*, Ivănescu (1980: 200 sqq.) formulează o ipoteză integratoare, arătând că, deși diferențierile dialectale merg până în latina balcanică, totuși, structura dialectală a limbii române s-a configurat ulterior, prin migrații masive, practic toate ramurile dialectale ale limbii române formându-se inițial în alte regiuni decât cele în care vorbitorii lor s-au fixat în cele din urmă:

> „[...] trebuie să admitem migrații, căci macedoromânii, meglenoromânii, istroromânii și dacoromânii nu mai sânt de secole vecini, ci locuiesc la mari depărtări unii de alții, iar primele trei ramuri se găsesc în bună parte pe teritorii din afara celui ce constituia patria lor primitivă. [...] Dacă chiar latina populară de la baza românei [...] nu era perfect unitară, cu atât mai mult nu putea să fie perfect unitară limba română în epoca ei de formație, căci [...] într-o asemenea epocă se manifestă în limbă tendințe de diversificare locală" (Ivănescu 1980: 200).

Prima și cea mai importantă migrație de români sudici către nord, peste Dunăre, cu consecințe importante asupra configurării dialectale a dacoromânei, este cea a unor purtători de trăsături dialectele macedoromâne. Acest lucru nu putea să se petreacă, după Ivănescu (1980: 315), decât câteva secole mai târziu de secolul al VII-lea, când macedoromânii s-au separat de rotacizanți, de bănățeni, crișeni și ardeleni. În acest context, învățatul ieșean arată că prezența unor sporadice albanisme fonetice precum *îmă* 'mamă' sau coafsă '*coapsă*' și a macedoromânismului *fară* 'neam' în cele mai vechi texte românești din secolele al XV-lea – al XVI-lea atestă nu venirea dacoromânilor din sudul Dunării, după cum credea R. Roessler, ci doar migrarea la nord de fluviu a unor grupuri importante de români sud-dunăreni, urmată de amestecul acestora cu dacoromânii autohtoni. Faptul că elementele sudice, de natură fonetică, morfologică sau lexicală, sunt mai frecvente în regiunile de vest ale teritoriului dacoromân (Banat și Crișana) și devin din ce în ce mai rare pe măsura deplasării spre est (Moldova și Muntenia) arată sensul urmat de aceste migrații sud-dunărene peste Dunăre: spre nord mai întâi, iar apoi spre est. Deplasările de populații românești la sud de Dunăre sau de la sud spre nord nu au condus, după Ivănescu, înainte de anul 1000, la ruperea totală a relațiilor de continuitate între vorbitori ai așa-numitei „române primitive", ci la repoziționarea lor geografică.

> „[...] migrațiile care au avut loc prin secolul al IX-lea sau al X-lea au mărit prea puțin aria de locuire a poporului român; ele au despărțit pentru totdeauna grupuri care până atunci fuseseră vecine, dar n-au dus la izolarea vreunui grup față de toate grupurile apropiate, așa că încă se dezvoltă inovații comune mai multor dialecte. Ceea ce s-a putut produce în acest timp a fost o separare prin migrații a macedoromânilor de rotacizanți [...] și o întrerupere a oricăror relații directe dintre aceste două ramuri ale românimii, deci în fond o îndepărtare a macedoromânilor de dacoromâni [...]. Migrațiile cele mai vechi ale unor ramuri ale poporului român n-au dus,

BDD-A1174 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:14:15 UTC)

aşadar, la despărţirea românilor în mai multe ramuri prin populaţii aloglote, ci la schimbarea raporturilor de vecinătate dintre diferitele grupuri de români, care au alcătuit şi după aceea o masă continuă, fără întreruperi. [...] din teoriile de până astăzi [...] putem accepta doar ideea că, înainte de anul 1000, s-au rupt orice legături directe între macedoromâni şi dacoromâni. [...] o despărţire [...] şi a meglenoromânilor şi a istroromânilor s-a produs cu mult mai târziu, anume spre sfârşitul evului mediu (în veacurile al XIV-lea – al XV-lea)" (Ivănescu 1980: 320).

Consecinţa acestor prime masive deplasări de populaţii româneşti ar fi, după Ivănescu, conturarea în limba română primitivă, de până în jurul anului 1000, a patru dialecte principale: „1. «dialectul» rotacizant, din care se vor dezvolta dialectul morlac (mai târziu, istroromân), graiurile din Carpaţii nordici şi unele graiuri crişene-maramureşene; 2. «dialectul» macedoromân-meglenoromân; 3. «dialectul» bănăţean-crişan-maramureşean-ardelean şi 4. «dialectul» moldovenesc-muntenesc" (Ivănescu 1980: 322–323).

Cât despre cauzele eventuale ale acestor prime masive migraţii româneşti, Ivănescu priveşte cu rezerve explicaţia lui Philippide şi a altor învăţaţi prin instalarea masivă la sudul Dunării a slavilor şi bulgarilor, arătând (Ivănescu 1980: 325–326) că venirea slavilor a fost o cauză indirectă, cauzele reale fiind devastările aduse la sudul Dunării de confruntările războinice dintre slavi (bulgari şi sârbi) şi bizantini, pe de o parte, şi mobilitatea mai dinamică a unui popor de păstori, cum erau în cea mai mare parte românii sud-dunăreni.

În treacăt fie spus, G. Ivănescu îşi afirmă în mod repetat (vezi, de exemplu, Ivănescu 1980: 387) inaderenţa la ideea, larg răspândită printre autorii români sau străini care s-au ocupat cu această tematică, a retragerii temporare a românilor în munţi, urmată de revenirea lor în văile râurilor odată cu trecerea valului de migratori care au provocat retragerea. Ivănescu apreciază că o populaţie relativ numeroasă precum cea a românilor din Evul Mediu nu putea părăsi în masă aşezările de la câmpie şi de pe văile râurilor, aceştia rămânând în mod constant în contact cu migratorii care erau, de regulă, mai bine organizaţi din punct de vedere politic.

Într-un întreg capitol, al II-lea, din partea a V-a a *Istoriei* sale, parte dedicată „românei preliterare" (sec. al X-lea – al XIV-lea), G. Ivănescu se ocupă pe larg de „deplasări ale unor români sud-dunăreni între secolul al X-lea şi secolul al XIV-lea". Este vorba despre perioada decisivă pentru configurarea definitivă a limbii române şi a distribuţiei dialectelor şi subdialectelor ei principale. Din punctul de vedere al istoriei politice, la începutul şi la sfârşitul acestei perioade se înregistrează două evenimente de importanţă capitală pentru destinul istoric al românilor şi al limbii lor: începutul stăpânirii maghiare în Transilvania şi, respectiv, întemeierea, în secolul al XIV-lea, a statelor româneşti medievale, Ţara Românească (1330) şi Moldova (1359). Despre ce fel de români sud-dunăreni este vorba, de unde au venit de fapt, unde s-au aşezat, care au fost cauzele migraţiilor şi cu ce consecinţe asupra dinamicii limbii române? Pentru a răspunde la aceste întrebări, Ivănescu procedează în aceeaşi manieră ca şi anterior, îmbinând adică analiza critică a părerilor şi argumentelor antecesorilor cu propriile convingeri şi teorii, bazate întotdeauna pe interpretarea raţională şi obiectivă a faptelor de limbă şi a datelor de istorie demografică sau istorie politică. Menţionez că, şi în acest

context, G. Ivănescu respinge ca nefondată o altă teorie a lui Ernst Gamillscheg. Bazându-se pe o interpretare eronată a datelor din ALR I, învăţatul german susţinuse că dialectul moldovenesc ar fi rezultat din amestecul graiului unor români ardeleni cu cel al unor grupe de români veniţi din Muntenia. Deşi teoria lui Gamillscheg, fusese susţintă de fapt înaintea sa şi de A. Philippide şi acceptată de Vasile Arvinte, G. Ivănescu o respinge, argumentând că moldovenii au apărut ca ramură dialectală distinctă a românităţii încă din epoca etnogenezei, întărindu-se ulterior prin migraţii de populaţie românească din Transilvania şi Muntenia (vezi Ivănescu 1980: 390).

Revenind la importanta migraţie de români sud-dunăreni începând cu secolul al X-lea, Ivănescu se pronunţă în acest sens pentru prima dată într-un articol intitulat Colonii meglenoromâne în sudul Transilvaniei, Oltenia şi Muntenia. Graiul Românilor din Imperiul româno-bulgar (publicat în BIFR, nr. IX, 1942, p. 161–174). Ideile sunt reluate apoi şi amplificate în Problemele capitale, passim. În rezumat, este vorba de ideea că, începând din jurul anului 1000, dar mai ales după dispariţia Ţaratului Româno-Bulgar al Asăneştilor (1185–1279), grupuri destul de mari de români din sudul Dunării, purtători ai unui grai de tip meglenoromân, au migrat la nordul Dunării, fiind treptat asimilaţi în masa românilor autohtoni, dar lăsând urme consistente, de natură fonetică, morfologică şi lexicală în graiurile locale din sudul Ardealului, Oltenia şi Muntenia. Între aceste „meglenoromânisme" înregistrate în graiurile locale de la nordul Dunării, Ivănescu menţionează, între altele: fenomenul palatalizării labialelor, atât de larg răspândit ulterior în aproape toate graiurile dacoromâneşti, „căderea" lui h sau *γ* iniţiali în cuvinte precum *aine* 'haine', *oţ* 'hoţ', *inovat* 'vinovat', *itele* 'vitele', formele *dâpă*, *dăpă*, *dupe* 'după', cuvântul *amirăroańă* 'împărătească', „*i* epentetic" în *oichi*, *veichi*, *roichie*, forma *(a) durńi* '(a) dormi', conjuncţia *ama* 'dar'. Aceste fapte de limbă şi numeroase altele îl conduc pe Ivănescu la concluzia că „în epoca ce a precedat întemeierii voievodatelor româneşti şi în cea care a urmat, a avut loc emigrarea din sudul Dunării în Ţara Românească şi în sudul Ardealului a numeroşi meglenoromâni" (Ivănescu 1980: 396). Considerând deci că aceste grupuri foarte consistente de români migraţi de la sudul la nordul Dunării aparţin acelei populaţii valahe din care a provenit familia Asăneştilor, Ivănescu este de părere, în această etapă a gândirii sale, că principalele cauze ale migraţiilor ar fi fost prăbuşirea celui de-al doilea Ţarat Bulgar şi, de la un moment dat, atractivitatea nou întemeiatelor state româneşti de la nord de Dunăre, într-un moment în care expansiunea turcească în Balcani era în plin progres. La facilitarea procesului de migrare a contribuit, desigur, şi mobilitatea tradiţională a valahilor sud-dunăreni, păstori în cea mai mare parte. Acest proces migrator de la sud spre nord este confirmat de indiciile istorice privitoare la crearea, în anul 1392, la marginea oraşului Braşov, a unei colonii de „şchiai" – desemnare etnică sub care ar trebui văzuţi românii veniţi din zone stăpânite de slavi, adică de bulgari. Din punct de vedere dialectal, aceşti români sud-dunăreni ar fi fost, după Ivănescu – care urma în această privinţă opiniile altor cercetători, între care C. Lacea şi Th. Capidan –, meglenoromâni proveniţi, în cea

BDD-A1174 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:14:15 UTC)

mai mare parte, din zona Munților Rodopi. Ulterior, Ivănescu (1980: 397) recunoaşte că, urmându-i pe Capidan, Puşcariu şi alții, a comis „marea eroare de a vorbi de migrații meglenoromâne atunci când oamenii care migrau nu plecau din Meglen, ci din Balcani. [...] Dar o eroare şi mai gravă am făcut situând în Munții Balcani patria meglenoromânilor din Țârnareca şi a celor care au migrat în nordul Dunării". Concluzia finală şi definitivă a lui Ivănescu, în anul 1980, este următoarea: „O serie de fapte ne obligă să plasăm, pentru Evul Mediu, graiul din Țârnareca în Macedonia" (Ivănescu 1980: 398). Aşadar, cel mai probabil este că emigranții valahi au traversat Peninsula Balcanică de la sud-vest către nord-est, până să ajungă în sudul Ardealului, Oltenia şi Muntenia. De asemenea, Ivănescu ajunge la concluzia că multe din faptele de limbă pe care inițial le considerase exclusiv meglenoromâne puteau fi şi macedoromâne.

În secolele imediat următoare, al XV-lea şi al XVI-lea, migrațiile de români sud-dunăreni la nordul Dunării continuă într-un ritm mai lent, integrându-se în general în fluxul emigraților balcanici (sârbi, bulgari şi greci mai ales) către Țările Române. Concluzia finală:

„Instaurarea regimului feudal sau năvălirea turcă provoacă o serie de migrații ale diferitelor ramuri ale românilor; migrațiile de care este vorba duc la un amestec al dialectelor, amestec început, se pare, ceva mai înainte. În epoca pe care o studiem acum se produce separarea definitivă a românilor din sudul Dunării de cei din nordul fluviului. Unele migrații româneşti spre nord, deznaționalizarea multor români din sudul Dunării şi crearea unor state diverse cu granița pe Dunăre duc la acest lucru. Începând din secolul al XIV-lea, orice dezvoltare comună a dacoromânilor cu vreun grup românesc din sudul Dunării este exclusă" (Ivănescu 1980: 457).

Importante sunt, de asemenea, migrațiile românilor în primele secole de după întemeierea statelor române, cu efecte considerabile asupra amestecului reciproc între dialecte. Existența acestor structuri politice stabile, Moldova şi Țara Românească, asociată dispariției celorlalte state creştine din Balcani – mai întâi a regatelor sârb şi bulgar, apoi, în cele din urmă, a Bizanțului însuşi – a constituit prin sine un element de atracție pentru românii din Transilvania, mai ales. Sunt menționate astfel de Ivănescu imigrarea în zona Sibiului a unor români rotacizanți (Ivănescu 1980: 458), colonizări succesive în Moldova şi Țara Românească ale unor români de peste munți, din Ardeal, Crişana şi Maramureş (Ivănescu 1980: 459 şi urm.), subliniindu-se faptul că, de acum încolo, până în epoca modernă, aceste regiuni au constituit veritabile rezervoare demografice pentru Moldova şi Muntenia.

Ultima mare deplasare de români din afara spațiului dacomânesc discutată pe larg de Ivănescu este cea a morlacilor, ramură a românilor balcanici care, în secolul al XIV-lea, ocupau mari suprafețe din Dalmația şi insula Veglia. Se pare că, din cauza devastărilor la care turcii supuseseră Dalmația, precum şi datorită interesului veneților de a popula cu colonişti Peninsula Istria, pe care o stăpâneau şi a cărei populație fusese decimată de ciumă, un număr mare din aceşti români rotacizanți s-au deplasat din Dalmația în Istria, constituind pentru câteva secole o masă destul de compactă acolo. La sfârşitul capitolului despre migrațiile morlacilor spre vest,

găsim încă o formulare sintetică a concepției lui Ivănescu despre configurarea ultimă a românității ca urmare a migrațiilor succesive:

> „Aceste migrații ale unora dintre români au împuținat şi mai mult numărul românilor cu grai de tip meglenoromân şi al morlacilor. Dar, în această epocă, se petrece în sudul Dunării şi un alt fenomen, foarte important: asimilarea de către bulgari şi sârbocroați a celor mai mulți dintre românii cu graiuri de tip meglenoromân şi a morlacilor din Dalmația. [...] Aceasta duce la totala izolare a românilor cu graiuri de tip meglenoromân şi morlac de ceilalți români: până atunci, românii nord-dunăreni aveau în imediata lor vecinătate, în sudul Dunării, alți români, anume pe cei din Bulgaria şi Serbia, iar aceştia, care au migrat mai târziu spre nord, erau vecini cu macedoromânii şi morlacii; începând cu epoca întemeierii Principatelor, nu mai avem o masă neîntreruptă a întregii românimi, ci numai ramuri răzlețe: dacoromânii, macedoromânii, meglenoromânii şi istroromânii. De acum nu va mai fi posibilă extinderea unor fapte lingvistice de la românii sudici la cei nordici sau de la cei nordici la cei sudici. Cel mult se menține câtva timp o legătură între macedoromâni şi meglenoromâni. Aceste două procese, migrarea spre nord a meglenoromânilor şi a morlacilor şi desnaționalizarea lor, au avut urmări foarte importante pentru dezvoltarea ulterioară a poporului român şi a limbii sale: de acum înainte, românii nordici (dacoromânii), românii sudici (macedoromânii şi meglenoromânii, care continuă încă să fie vecini şi să aibă relații) şi românii vestici (morlacii, din care se vor recruta istroromânii) vor constitui trei grupuri ale românimii izolate prin populații aloglote, iar graiurile vorbite de aceste grupuri încep să capete noi trăsături proprii fiecărui grup, trăsături care ne obligă să dăm acestor graiuri altă clasificare decât cea care a fost valabilă pentru perioadele anterioare. Abia în această perioadă încep deci să se afirme acele trăsături dialectale care ne dau dreptul să susținem că limba română are astăzi trei sau patru grupuri de dialecte: cele dacoromâne, cele macedoromâne şi cele meglenoromâne, cel istroromân" (Ivănescu 1980: 467–468).

În încheierea acestei succinte prezentări doresc să subliniez că nu un gest de reverență postumă față de memoria profesorului meu m-a determinat să aleg să prezint concepția sa despre migrațiile românilor în Evul Mediu, ci convingerea că aceste contribuții ale lui G. Ivănescu în problemele delicate şi încă controversate ale istoriei limbii române nu şi-au pierdut actualitatea şi merită să fie mai bine cunoscute şi corect valorificate.

BIBLIOGRAFIE

Ivănescu 1947 = G. Ivănescu, *Originea românilor*, curs predate în anul academic 1945–1946, editor Petre Lazăr, Iaşi, Litografia Politehnicii „Gh. Asachi".

Ivănescu 1948 = G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philipide»", Iaşi, vol. XI–XII, 1944–1945 [1948], p. 1–412 şi 540 (şi în extras). (Ediția a II-a, revăzută, îngrijirea textului, bibliografie, indici şi notă asupra ediției de Eugen Munteanu şi Lucia Gabriela Munteanu, postfață de Eugen Munteanu, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2012.)

Ivănescu 1980 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea. (Ediția a II-a, îngrijirea ediției, indice de autori şi indice de cuvinte de Mihaela Paraschiv, Iaşi, Editura Junimea, 2000).

Meteş 1977 = Ştefan Meteş, *Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII–XX*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.

Philippide 1928 = Alexandru Philippide, *Originea românilor*, vol. II, *Ce spun limbile română şi albaneză*, Iaşi, Tipografia „Viața Românească".

Philippide 2011 = A. Philippide, *Istoria limbii române, ediție critică* de G. Ivănescu, Carmen-Gabriela Pamfil şi Luminița Botoşineanu, Iaşi, Editura Polirom.

BDD-A1174 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:14:15 UTC)

G. IVĂNESCU'S CONCEPTION ABOUT THE MIGRATIONS OF THE ROMANIANS DURING THE MIDDLE AGES

ABSTRACT

In many ways a highly original thinker, G. Ivănescu (1912–1987) is the only author who published (1980) a complete history of the Romanian language. Many difficult problems addressed and partially resolved by Ivănescu in this work are related to the early (7th–13th century AD) Romanian migratory phenomena, taking place across the Balkans and in the Carpathian regions of Eastern Europe. Largely building on his mentor's (A. Philippide (1859–1933) ideas, Ivănescu advances the hypothesis that, despite the fact that the three main dialectal entities of the Romanian language (Aromanians and Megleno-Romanians, Istroromanians and Daco-Romanians) have all originated from the early Latin vernacular, and thus without any Slavic influences; what would account for the differences beteen these dialects are the significant migrations (South-North, East-West, and West-East) that affected the Romanian population during the above quoted centuries.

According to Ivănescu, these displacements started in the 7th century and saw ethnic Romanians successively migrate from the South of the Danube towards the river's Northern regions. Ivănescu argues that as a result of these phenomena, the earliest versions of the Romanian language (spoken around the year 1000) developed as follows: 1) The rhotacistic dialect, which later gave birth to the "Morlacian" (and later, the Istro-Romanian), as well as the Northern-Carpathian and Crişana-Maramureş dialectal forms; 2) The Macedo-Romanian-Megleno-Romanian dialect; 3) The Banat-Crişana-Maramureş-Ardeal dialect; and 4) the Moldova-Muntenia dialect. Romanian migrations taking place North of the Danube decreased in intensity the following centuries. Ivănescu documents and comprehensively comments these migrations, as well as their consequences.

Keywords: *Ivănescu, migrations, Megleno-Romanians, dialectal differentiations, ethnogenesis.*

SINTAXA LUI G. IVĂNESCU: SUGESTII PENTRU O INTERPRETARE NEDOGMATICĂ

RODICA NAGY*

G. Ivănescu a întreprins, dincolo de preocuparea constantă pentru teme complexe de lingvistică generală, de istoria limbii române şi de limbă literară, o cercetare asupra sintaxei limbii române, în care se remarcă direcţii fundamentale de reflecţie şi unde se formulează principii de analiză inovativă, adesea ignorate de specialişti. Din aceste motive, publicarea în 2004 a cursului de sintaxă, susţinut între 1947 şi 1949, constituie o restituire necesară, deşi tardivă, a bogăţiei de idei şi de fapte destinate, dacă nu să revoluţioneze conceperea gramaticii, cel puţin să confirme actualitatea şi profunzimea opiniilor sale, depăşind condescendent polemicile istorice dintre şcolile lingvistice româneşti şi străine[1].

Metoda nedogmatică, creativă, pe care o utilizează G. Ivănescu în elaborarea teoriilor din acest curs, prin valorificarea unor opinii emise de W. von Humboldt, A. Meillet, K. Bühler, A. Philippide, I. Iordan ş.a., determină o manieră similară de receptare a rezolvărilor propuse prin studiile sale publicate şi obligă la o interpretare nerigidă a soluţiilor avansate. De aceea, nu ne propunem să analizăm aici exhaustiv contribuţia lui G. Ivănescu la progresul cunoaşterii ştiinţifice româneşti şi nici nu avem în vedere o analiză critică a opiniilor sale, aşa cum am procedat în alte lucrări, ci vom semnala câteva dintre temele abordate de lingvistul ieşean, teme a căror tratare, considerăm noi, se apropie de dezideratul ideal al elaborării unei gramatici, ca ştiinţă „cu un obiect de studiu unic şi bine ţărmurit" (Ivănescu 2004: 23), care să vizeze studiul formelor, împreună cu indicarea înţelesului acestor forme.

1. Sintaxa – disciplină integratoare; opţiuni epistemologice

O primă chestiune, din care decurg consecinţe notabile în organizarea descrierii sistemului sintactic, o reprezintă modelul integrator după care G. Ivănescu

* Universitatea „Ştefan cel Mare", Suceava, str. Universităţii, nr. 13, România.

[1] Se poate constata, printre altele, omiterea surprinzătoare a acestei lucrări din bibliografia ultimei ediţii a gramaticii academice, apărute la un an după tipărirea cursului.

ALIL, t. LIII, 2013, Bucureşti, p. 227–232

BDD-A1174 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:14:15 UTC)